

Yazar Bilgileri Author(s)

Doç. Dr. Fatma YÜCE
Samsun Üniversitesi
Din Felsefesi

fatma.yuce@samsun.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8168-5982

Künye Bilgisi

Hélène L’Heuillet, *Gecikmeye Övgü: Zaman Nereye Gitti?*

İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022.

104 sayfa.

ISBN: 9789750852107.

Anahtar Kelimeler / Keywords

Felsefe / Philosophy
Sosyoloji / Sociology
Psikoloji / Psychology
Gecikme / Delay
Zaman / Time

Kitap İncelemesi / Book Review

Makale Tarihleri / History of Article

Geliş Tarihi / Received

23/04/2025

Kabul Tarihi / Accepted

05/06/2025

Atıf / Citation

Yüce, Fatma. “Hélène L’Heuillet, Gecikmeye Övgü: Zaman Nereye Gitti?”. *Kitabiyat İlahiyat Araştırmaları İnceleme-Eleştiri Dergisi* 3/1 (Haziran 2025), 33-44.

H  l  ne L'Heuillet, bu kitapta zaman-insan ilişkisini, insanın zamana karşı direnişini ele almakta ve modern insanın çektiği “zaman a ılığı” sorunsalına dikkat çekmektedir (s. 10). İnsanın zamanla hesaplaşmasını konu edinen bu eserde yazar, insanın kendi zamanını nasıl kullandığı sorunsalıyla y  zleşmesini amaçlamakta, yaşama anlam katmak için gecikmeyi yeni bir öneri olarak sunmaktadır. Hayatın hızlan(dırıl)masına yönelik eleştirel bir bakış açısı sunan bu kitap giriş, “Kayıp Zaman  ılgınlığı”, “Uyumayı Düşlemek”, “Kaygı Veren Satürn” “Hayatın Değeri” adlı dört bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde geçmiş kavramına yeni bir bakış açısı getiren yazar, okuyucunun dikkatini zaman kavramına çekmektedir. Bu bölümde kapitalist düzenin dayattığı erken olgunlaşmanın neden ve sonuçlarını analiz etmekte, zaman kullanımında yönetici-yönetilen ilişkisine değinerek yönetenlerin “bekletme hakkı”nın olduğundan bahsetmektedir (s. 13). Yazara göre gecikme iktidar alametidir ve insanlar arası iktidar mücadelesinde zaman en önemli g    embollerinden biridir. Yazar, birinci bölümde akıcılık, esneklik, aciliyet ve hız gibi değerleri benimseyen günümüz toplumlarında zaman konusunda kişisel yaratıcılığı ve ahlakiliği yok eden çılgın bir yarışın olduğundan bahsetmektedir. Bu  ılgın yarışta kişinin kendine vakit ayırması kurumsal kimliğine ihanet olarak değerlendirilmekte, modern hayatta öznel zaman yok edilmektedir. Çalışma hayatı kişiden az zamanda çok işler yaparak zaman tasarrufu yapmasını beklemektedir. Kapitalist düzen içerisinde artı değerin sömürüldüğü çalışma hayatı, aynı zamanda özneyi de tüketmektedir.

Denetlenen zaman özne-dışı bir form alırken performans dayatması ve aşırı hız övgüsü insanı (yaptığı işe ve kendisine) yabancılaştırmakta ve köleleştirmektedir.

İkinci bölümde kapitalist düzen içinde zamanının çoğunu çalışmaya ayıran, öznel zamanı olmayan ve sürekli uyarıldığı için gerginleşen bireyin uyku(suzluk) ile ilişkisi anlatılmaktadır. Yazar, uykusuzluğun temelinde zamanı kaybetmenin ve işleri yetiştirememenin verdiği acının olduğunu belirtmektedir. Üçüncü bölümde hüznün ve melankoli üzerine derin analizler yapan yazar, iki insani olgu olan bu fenomenlerin günümüzde hastalık olarak algılandığından bahsetmektedir. Zamanın kaybını hatırlatan bu iki kavram “ilerlemek” ve “pozitif kalmak” ilkeleri uğruna bastırılmak zorundadır. Olumsuz olarak nitelenen ve her ikisi de zamanla ilişkili bu iki kavram yazara göre farklı anlamlar taşıdıkları halde birbirleriyle karıştırılmaktadır. Hızlandırılmış toplumun ürettiği hüznün, kişiyi zamanla barıştırma potansiyelindeyken, hızlandırılmış toplumun benimsediği melankoli yabancılaşmanın ve hızlanmanın bir yüzüdür (s. 68). Melankoli kayıp duygusuyla özetlenebilirken, melankolik deneyim noktasını açığa çıkaran melankolik acı çöküş duygusudur. Melankoliden çıkış yolu hüzündür ve hüznünde gerçeklik bulunmaktadır (s. 71). İyi bir akıl hocası olan hüznün (s.102), tam olarak gecikme duygusudur (s. 83). Dördüncü bölümde yazar, asıl vurgusu olan gecikmenin neliğini sorgulamakta ve analizini derinleştirmektedir. Yazara göre var olmanın hazzına varmak için gecikmek gerekmektedir. Gecikme hızlandırılmış toplumun aciliyet diktasına meydan okumaktadır. Yazar, hızlandırılmış

toplumun sloganı olan “Yalnızca bir hayatımız var.” deyişinin ölüm itkisinin yansıması olarak zamanı öldürmeye ve kişinin kendi yaşamını bir performans gibi görmesine neden olduğunu belirterek zannedildiğinin aksine bu ifadenin hayatın değerini değil değersizliğini temellendirdiğini iddia etmektedir. Yazara göre gecikme sayesinde bir hayattan daha fazlasına sahip olmaktadır (s. 92). Kitabın gecikmeyle ilgili dikkat çekici son cümleleri ise şöyledir: “Gecikme süreyi hissettirir, gerçeğe yeniden kavuşturur. Sahip olunamayana karşı sahiplenici olalım” (s. 103).

L’Heuillet, her şeyin metalaştığı kapitalist sistem içerisinde insanın bir gün içinde sıklıkla yinelediği “vaktim yok” ifadesinin muhataplarından birisinin de kendisi olduğu gerçeğiyle okuru yüzleştirmektedir (s. 9). Aynı zamanda yazar, kişinin kendi varoluşsal gerçekliğiyle birlikte geçmişine bakış açısını sorgulatmaktadır. Tarihi “x olayı y senesinde meydana geldi” biçimindeki okumanın “x olayının gerçekleşmesi için y senesinin gelmesi gerekti” diye okumaya dönüşmesini zamanla yarışan modern dönemin bir göstergesi olarak sunmaktadır (s. 10). Geç kalmayan modern insanın geç kalmış eski insana göre daha ileride olduğu kanısının oluşturduğu çıkmazları göstermektedir. Geride kalanın anormal olarak etiketlendiği, geç kalmanın korku üreten bir saplantıya dönüştüğü günümüzde çocuklar bile hemen büyümek zorunda kalmakta, bu hızlı gelişimsel döngüye erken ergenlik ve erken menopoz da katıldığında insan zamana karşı yarışarak, hiçbir zaman kazanamayacağı bir mücadeleyle girişmektedir. Çünkü insan özünde bu yarışta

kendini yitirmektedir. Gerçekte kendine bile ayıracak zamanı olmayan modern insan, psikolojik krizlerine bile uzun zaman alan psikanalizle değil, daha kısa sürede çözüm vadeden psikiyatrik ilaçlarla çözüm bulmaktadır. Bütün bu süreçte gecikme övülecek bir olguya ve kişinin kendini keşfetmesine dönüşmektedir. Bu bakımdan günümüzde insana yavaşlayarak içe bakışı telkin eden meditasyon, yoga vb. ruhsal uygulamalar, kişinin kendisini bulma çabasında kendine vakit ayırdığı ve kimi gerçeklikleri fark ederek aydınlandığı bir süreç olarak yükselmektedir. Hayatın anlamının maddi temelde değil, varoluşsal bir farkındalıkla bulunacağını düşünen yazar, kişinin kendisinin ve gereksinimlerinin yavaşlayarak farkında olmasını mümkün görmektedir. Yazara göre hızlan(dırıl)mış hayatı gecikerek yavaşlatmak, zaman baskısından kurtulmak ve “an”da kalmak modern insanın mutluluk reçetesidir. Yazar, bu değerlendirmeleriyle spiritüalist yaklaşımları hatırlatmaktadır.

L’Heuillet, insanı kendisine ve emeğine yabancılaştıran ve hıza mahkûm eden kapitalist düzenin onu daha fazla üretmesi için uyutmadığından bahsederken bile gerçekte onu, meta üretmek için kendisini tüketen kapitalist dayatmaya karşı bireysel farkındalığını geliştirerek uyandırmaktadır. Kayıp zaman toplumunun bir uykusuzlar toplumuna dönüştüğünden bahseden yazar, modern çağın hastalığının da uykusuzluk olduğunu belirtmektedir (s. 38). Bir yandan uykunun nimetlerinin anlatıldığı bu çağda neoliberal ekonominin ilkeleriyle şekillenen kapitalist sistem insanın uykusundan çalarak onu çalışma hayatında var etmektedir. Kârın

maksimizasyonuna dayalı kapitalist üretim biçimi, hızlı işleyen bir sistem içinde daha çok meta üretimini hedeflerken insanın uyumasına ve dinlenmesine engel olmaktadır. Hız ve stres ortamında sürekli sömürülen ve uyarılan insan, gevşeyemediği için rahat uyuyamamaktadır. Yazara göre uyumak için uyarılmayı durdurmak (s. 46) ve öznel zamana kavuşmak gerekir (s. 61). Kendisi felsefeci ve psikanalist olan yazar, uykunun psikolojik açıklamasını yaptığı gibi uyku için toplumsal bir antlaşmanın gerekliliğinden bahsederek bu davranışın toplumsal açıklamasını da yapmaktadır (s. 48). Hem uykunun hem de gerçek eylemin koşulu olan öznel zaman kişinin elinden alındığı için uyumak da günümüzde “aristokratik bir lükse” dönüşmüştür (s. 38). Yazara göre geç kalma korkusunun neden olduğu uykusuzluk, öznel zamanın yağmasına karşı ilk başkaldırıdır (s. 102). Uykusuzluk aynı zamanda yorgunluğa karşı da bir başkaldırıdır (s. 40). Uykusuz kalan insan ya kendisiyle konuşarak hesaplaşır ya kitap okur. Bu eylemler ise insanı entelektüel açıdan verimli hale getireceği için uykusuzluk dolaylı olarak uygarlığa da hizmet edecektir. Bu bakımdan yazar uykusuzluğu “uygarlaştırıcı” olarak betimlemektedir (s. 43). Çağın hastalığı uykusuzluk geceleri okuma imkânı verirken, yine çağın diğer özellikleri gündüzleri aşırı hızlandırılmış hayat ve sürekli çalınan dikkat¹ insanı okumaktan alıkoymaktadır. Görüldüğü gibi modern çağ paradokslarıyla var olurken insandan, onun sağlığından, zamanından çalmakta ve en nihayetinde

¹ Johann Hari, *Çalınan Dikkat: Neden Odaklanamıyoruz?*, çev. Barış Engin Aksoy (İstanbul: Metis Yayınları, 2024).

insanı tüketmektedir. Burada ele alınan insanın kendisine ve doğal ihtiyaçlarına yabancılaşması ve zaman mahkumiyetiyle gelen özgürlük sorunsalı varoluşçu temalar içermesi bakımından varoluşçu felsefeyi hatırlatmaktadır.

L'Heuillet'e göre, insanın uykularına el koyan performans toplumunda insan bilmeden transhümanist olmakta, insanın uykuya ihtiyacı olmadığı söylenmektedir. Buradan transhümanizmin bedeni bir imgeye indirgediği anlaşılmaktadır (s. 48, 56, 93). Gelecek hakkında düşünmenin bir yolu olarak transhümanizm, insanın entelektüel, fiziksel ve psikolojik kapasitesini teknoloji yardımıyla büyük ölçüde arttırabileceğini; insan koşullarının kökten iyileştirilebileceğini savunan entelektüel ve kültürel bir harekettir.² İnsanın teknoloji ve bilim yardımıyla yeteneklerini arttırabileceğini öngören transhümanist yaklaşım, aynı zamanda onun uyku gibi biyolojik ihtiyaçlarından soyutlanabileceğini ve biyolojik sınırlarını aşabileceğini de öngörmektedir. Bu da esasında kapitalizmin kurmak istediği sisteme uygun insan modeli sağlama potansiyelindedir. Kapitalizm kökeninde “ek bir değer, bir değer ‘fazlasının’, bir artı-değerin” üretilmesi için insanın zamanını ve emeğini satın almakta ve ürettiği artı değeri sermayedara sunmaktadır (s. 20). İlk kapitalizm artı değeri nesnel zamanın daraltılmasıyla sağlarken, ikinci kapitalizm ise onu, öznel zamanın gözetimi yoluyla oluşturunuyordu. 1936'da *Modern Zamanlar* filminde yemek

² Nick Bostrom, “The Transhumanist FAQ: A General Introduction”, *Transhumanism and the Body, The World Religions Speak*, ed. Calvin Mercer - Derek F. Maher (New York: Palgrave Macmillan, 2014), 1.

yemek için bile zamanın harcanmasını sorun eden bir iş yerindeki, Charlie Chaplin'in canlandığı üretim bandındaki kuklalaştırılmış insan modeli konuyu oldukça iyi açıklayan bir örnektir (s. 21, 24). Bu filmde ayrıca robotlaşması beklenen ve sürekli hızlandırılan karakter, ürettiği metaya da yabancılaşmaktadır. Kapitalist düzenin sömürdüğü işçiler, ne ürettikleri metayı bütün olarak görebilmekte ne de onu satın alabilecek ekonomik güce sahip olmaktadır.

L'Heuillet'e göre, insanı kurtarma potansiyeline sahip olan kavram, hıza karşı başkaldırma anlamına gelecek bir "gecikme"dir (s. 13). Günümüzde derinliksiz olma özelliğiyle belirginleşerek nesnelleşen zaman, gecikmeyle tekrar derinlik kazanıp öznelleşecektir (s. 33-36). Gecikme aslında başka yere açılan ek bir zamandır (s. 92). Yazar, yaşamı daha iyi anlama yollarından biri olarak gördüğü ve bir "direniş stratejisi" olarak tanımladığı gecikmeyi Paul Lafargue'ın "Tembellik Hakkı"na benzetmektedir (s. 16). Lafargue iş yasalarının en temel maddesi olan "Çalışma Hakkı"na yönelik bir eleştiri denemesi olarak, 'Çalışma Hakkı'nın Çürütülmesi' anlamında "Tembellik Hakkı" adlı eseri yazmıştır. Bu eserde Lafargue'ın vurgulamak istediği her kişinin, istediği her işi istediği kadar yapabilmesi gerekliliğidir. Ona göre insan ancak bu şekilde içerisinde kendini gerçekleştirebildiği bir bütünün parçası olabilecektir.³ L'Heuillet'e göre, bilinçaltının tezahürü olan gecikme, insana mutluluk verir, insanın kendisiyle buluşmasını

³ Paul Lafargue, *Tembellik Hakkı*, çev. Ebru Erbaş (İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2021).

sağlar ve onu gerçeğe yeniden kavuşturur (s. 102-103). Yazarın, kapitalizm eleştirisi yaparak Marksist kuramı ve böylece sosyolojik kuramlardan çatışmacı yaklaşımı olumladığı; onun karşısında konumlanan işlevselci yaklaşımı da -insanın kapitalist düzen içerisindeki hızlandırılmış işlevini çözülmesi gereken bir sorun olarak ele alması, işlevselci yaklaşımın en önemli kavramlarından olan uyumu eleştirmesi ve gecikerek baş kaldırmayı önermesi bakımlarından- eleştirdiği düşünülebilir.

L'Heuillet, kültürü “gecikmenin okulu” “kültürel çalışma”yı da geciktirilen yitiş olarak tanımlamakta ve insanlığın tüm yapıp etmelerini ana vurgusu olan gecikmeyle açıklamaktadır (s. 37). Ayrıca yazar, düşünmeyi özgürlük ve gecikme olarak tanımlamakta (s. 34), ve derin düşüncenin kendisini bir gecikme sanatı olarak ele almaktadır (s. 88). Bu durum yazarın başlığa taşıdığı ana teması gecikmeye övgüyü felsefeyle temellendirdiğini göstermektedir. Ayrıca eserde felsefe, sosyoloji ve psikoloji disiplinlerine özgü kavramsallaştırma gecikme temasını açıklamada etkin ve uyumlu bir biçimde kullanılmıştır. Bu kapsamda eserin gecikme temasını interdisipliner bir yaklaşımla ele aldığı söylenebilir. Yazar, bu disiplinlerin ünlü isimlerinden alıntılar yapmış, onların önemli kavramlarını ve yaklaşımlarını ana görüşünü temellendirmek için kullanmıştır. Eserde transhümanizm, nihilizm, stoacılık, hedonizm gibi felsefi; yabancılaşma, emek sömürüsü, kapitalizm, meta değişimi, kamusal alan, özel alan, tüketim, ilk kapitalizm, sosyal kapitalizm, muhafazakarlık, etnomerkezcilik gibi sosyolojik; bilinç, bilinçaltı, benlik, narsizm, melankoli gibi psikolojik

kavramlar gecikme temasıyla ilişkilendirilmiş ve gecikmeye dönük bu üç temel disiplinle ilgili sonuçlar çıkarsanmıştır. Ayrıca eserde Marcus Aurelius, Spinoza, Descartes ve Kant gibi büyük filozofların; Freud ve Lacan gibi önemli psikanalistlerin; Karl Marx, Michel Foucault ve Richard Sennett gibi önemli sosyologların görüşleri gecikme temasını açıklarken işlenmiştir.

Eserin hedef kitlesi zamana karşı duyarlılık geliştiren kişilerdir. Bununla birlikte eser üslubundaki derinlik dolayısıyla entelektüel kapasitesi yüksek insanlara hitap etmektedir. Kitabın hacmi küçük olmasına rağmen üslubu tek okumada anlaşılmanın ötesinde bir derinliğe sahiptir. Kitapta belirgin bir yöntem ve sistematik anlatım olmamakla birlikte felsefe, sosyoloji ve psikoloji disiplinlerine bolca atıf yapan kavramsal bir zenginlik ve çeşitlilik bulunmaktadır. Kitapta yazara özgü olan “zaman açlığı” (s. 10), “liberal ütopya” (s. 18), “eklemsizleşmiş kukla” (s. 21), “ölü zaman” (s. 24), “biyoritim ütopyası” (s. 50), “ekolojik bir gecikme” (s. 88) ve “stoacı kozmik zaman” (s. 96) gibi orijinal kavramsallaşma dikkat çekmektedir. Ayrıca yazarın paradoksal ve şok edici bir üslubunun; kalıpları yıkıp yeniden yapılandırıcı bir bakış açısının olduğu söylenebilir. Örneğin yazar *gecikmeye gecikme* vurgusuyla paradoksal anlatıma başvurmuştur. Bu kapsamda “Geç kalmak için zaman kaybetmemek gerekir” ve “Gecikmekte acele etmek gerekir” gibi cümleleri paradoksal üslubunu göstermesi bakımından anlamlıdır (s. 103). Yazarın yapısökümcü denilebilecek bilinenleri ters yüz eden tarzı da yukarıda belirtilen tarihi okuma biçiminde ve “Yalnızca bir hayatımız var.” söylemiyle ilgili

ıkarımında kendini göstermektedir. Geç kalanın yargılandığı, geç kalmanın bir hata olduğunun benimsetildiği günümüzde yazar, geç kalmayı bir değer olarak yeniden üreterek yerleşmiş kalıp yargıları yıkmakta ve yerine yeni bir bakış açısı getirmektedir. Yazarın kullandığı kaynaklar hedefine doğrudan yönelik ve isabetlidir. Eserin tüm bu yönleriyle okumaya değer önemli bir çalışma olduğu söylenebilir. Eserde görülebilecek olumsuz taraf ise tematik kurgusallıktan uzak dağınık üslubunun olması, belirli bir yönteminin ve sistematikiğinin olmamasıdır. Son olarak vurgulanması gereken husus, eserde olumlu yön olarak kavramsal zenginliğin ve anlamsal derinliğin; olumsuz yön olarak yöntemsel belirsizliğin olduğudur.

Kaynakça

- Bostrom, Nick. "The Transhumanist FAQ: A General Introduction". *Transhumanism and the Body, The World Religions Speak*. ed. Calvin Mercer - Derek F. Maher. 1-19. New York: Palgrave Macmillan, 2014.
- Hari, Johann. *Çalınan Dikkat: Neden Odaklanamıyoruz?* çev. Barış Engin Aksoy. İstanbul: Metis Yayınları, 8. Basım, 2024.
- Lafargue, Paul. *Tembellik Hakkı*. çev. Ebru Erbaş. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2021.